

Davorin Rudolf

POVIJESNI TIJEK USPOSTAVLJANJA DRŽAVNE GRANICE IZMEĐU REPUBLIKE HRVATSKE I TALIJANSKE REPUBLIKE¹

Akademik dr. sc. Davorin Rudolf
Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti
voditelj Zavoda za znanstveni i umjetnički rad u Splitu
Trg braće Radića 7, HR-21000 Split
davorin.rudolf@yahoo.com

UDK 341.222(497.5:450)
Izvorni znanstveni članak
Primljeno: 12. 10. 2012.
Prihvaćeno: 15. 10. 2013.

Izloženi su povijesni tijek uspostavljanja državne morske granice između Republike Hrvatske (svojedobno, prije raspada, Jugoslavije) i Talijanske Republike (Hrvatska nema kopnenih granica s Italijom). Potanko je opisan tijek pregovora o jugoslavensko-talijanskoj granici na Pariškoj mirovnoj konferenciji 1919. – 1920. i u Rapallu 1920. Izaslanstvo novostvorene jugoslavenske države zahtijevalo je povijesna područja koja je Država Slovenaca, Hrvata i Srba preuzela 29. listopada 1918., a Italija područja koja su joj bila obećana tajnim Londonskim ugovorom iz 1915. Prijedlog američkoga predsjednika Wilsona o podjeli Istre odbile su obje strane. Posebna pažnja posvećena je pregovorima u Rapallu i ulozi prvoga jugoslavenskoga ministra vanjskih poslova, Hrvata Ante Trumbića. Analiziran je tijek pregovora na Pariškoj konferenciji mira 1946. i rad Vijeća ministara vanjskih poslova Sjedinjenih Američkih Država, Francuske, Velike Britanije i Sovjetskoga Saveza. Ugovorom o miru s Italijom, koji je potpisan u Parizu 10. veljače 1947., Italija je Jugoslaviji morala vratiti gotovo sva ratom i na drugi način stečena područja. Grad Trst s okolicom bio je uključen u sui generis mini-državu Slobodni Teritorij Trsta (STT), demilitariziranu i neutraliziranu. STT nikada nije ostvaren, a sporna teritorijalna pitanja između Jugoslavije i Italije konačno su riješena Londonskim memorandumom 1954. Na kraju su izložene morske granice između dvije zemlje: izravna državna granica teritorijalnoga mora u Tršćanskome zaljevu i granica između epikontinentskih pojasa Hrvatske i Italije (koju je Hrvatska naslijedila nakon raspada bivše Jugoslavije).

Ključne riječi: *Hrvatska; Jugoslavija; Italija; granice; Pariške konferencije mira 1919.– 1920. i 1946.; Ugovor o miru; Trst.*

¹ Izlaganje na znanstvenome skupu povodom 65. obljetnice osnivanja Jadranskoga instituta HAZU održano 28. svibnja 2010. u Rijeci proširen je i dopunjen ulomak iz knjige o granicama Republike Hrvatske, posebice o razgraničenju na moru sa susjednim državama, koja je u pripremi. U knjizi su obuhvaćeni, među ostalim, objavljeni radovi i izlaganja autora na skupovima u Hrvatskoj i inozemstvu.

1. Mirovna konferencija na kojoj su utvrđeni tekstovi ugovora o miru s pobijeđenim državama u I. svjetskome ratu otvorena je u Parizu 18. siječnja 1919. Među izaslanstvima na konferenciji se nalazila i delegacija Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca (Vidovdanskim ustavom 1921. ozakonjeno je ime Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca, krat. SHS), odnosno, do njezina međunarodnog priznanja, izaslanstvo Kraljevine Srbije. Na čelu joj je bio Nikola Pašić, bivši predsjednik srbijanske vlade, a opunomoćeni su predstavnici bili, uz Pašića, Hrvat Ante Trumbić, prvi zajednički ministar vanjskih poslova (postavljen je za ministra vanjskih poslova u vladi Stojana Protića 20. prosinca 1918.) i bivši predsjednik „Jugoslavenskog odbora“ u Londonu, Milenko Vesnić, dugogodišnji srpski poslanik u Parizu, te Slovenac Ivan Žolger, sveučilišni profesor i bivši austrijski ministar.

Glede Kraljevstva SHS, na Konferenciji je valjalo dobiti, među ostalim, međunarodno priznanje novonastale države² i utvrditi njezine državne granice.³

2. Najteže su tekli pregovori o granicama s Italijom.⁴ Kraljevstvo

² S međunarodnim priznanjem odugovlačile su dvije utjecajne zemlje, Francuska i Velika Britanija, pozivajući se na svoje obveze prema Italiji na temelju tajnoga Londonskoga ugovora iz 1915. Ministar Trumbić uspio je dobiti najprije priznanje Norveške, potom Sjedinjenih Američkih Država. U Washingtonu je 8. veljače 1919. priopćeno da SAD priznaje srbijansko poslanstvo kao poslanstvo Kraljevstva SHS. Francuska i Velika Britanija priznale su novu državu SHS neposredno prije potpisivanja mirovnoga ugovora s Njemačkom. Italija je priznala Kraljevinu Jugoslaviju 13. studenoga 1920. potpisivanjem Rapalskoga ugovora.

³ Memorandum o granicama i teritorijalnim potraživanjima Kraljevstva SHS načinjen je tek na Konferenciji u Parizu.

⁴ Nakon završetka I. svjetskog rata otvoreni su tajni ugovori o trgovanju teritorijima, pa su se sa svih strana javili grabežljivci. Među njima se posebno isticala Italija, koja je 25. travnja 1915. u Londonu zaključila tajni Pakt s Rusijom, Velikom Britanijom i Francuskom o ulasku u rat protiv Njemačke, a najkasnije mjesec dana nakon stupanja na snagu toga Pakta i protiv Austro-Ugarske (Italija je potpisala Londonski pakt unatoč Ugovoru o trojnom savezu s Njemačkom i Austro-Ugarskom iz 1882.). Zauzvrat, Italiji su, među ostalim, obećani Trst, Gorica i Gradiška, čitava Istra do Kvarnera, uključivši Volosko, Cres i Lošinj, zatim mali otoci Plavnik, Unije, Srakane, Sv. Petar, Ilovik, Susak i drugi. U čl. 4. Pakta bila je određena njezina istočna granica. K tomu, Ugovorom je Italiji obećan i veći dio Dalmacije u njezinim tadašnjim administrativnim granicama, svi dalmatinski otoci na sjeveru i zapadu, od Premude, Silbe, Oliba, Skarde, Mau-na, Paga i Visa na sjeveru do Mljeta na jugu, uključivši Svetac, Biševo, Hvar, Šćedro, Korčulu, Sušac i Lastovo, te Palagruža s obližnjim otočićima. Izuzeti su jedino, u članku 5., Veliki i Mali Drvenik, Čiovo, Šolta i Brač.

Italiji je pošlo za rukom da najvažnije odredbe Londonskoga pakta uđu u Ugovor o primirju s Austro-Ugarskom, koji je potpisan u Padovi 3. studenoga 1918. Nakon toga Talijani su zaposjeli čitavo područje na istočnoj jadranskoj obali, koje joj je Londonskim paktom bilo obećano, pa čak i dijelove izvan toga područja.

SHS⁵, glede područja na zapadu zemlje, zahtjeve je temeljilo na povijesnim teritorijima koje je Država Slovenaca, Hrvata i Srba preuzela 29. listopada 1918. te na nacionalnom sastavu pretežito slovenskoga i hrvatskog stanovništva. Italija je, pak, nastojala ostvariti teritorijalne zahtjeve koji su joj bili zajamčeni Londonskim paktom iz 1915.

Budući da se na Pariškoj konferenciji talijanski i jugoslavenski predstavnici nisu složili o državnim granicama, ni na kopnu ni na moru, upućeni su da granična pitanja riješe izravnim pregovorima.

3. Izravni jugoslavensko-talijanski pregovori započeli su u Pallanzi u svibnju 1920., nastavljeni su u srpnju u mjestu Spa i naposljetku su okončani u ljetovalištu Santa Margherita di Rapallo, u sjevernoj Italiji, u noći između 12. i 13. studenoga 1920. Jugoslavensko izaslanstvo vodio je predsjednik vlade Milan Vesnić, ali je glavni pregovarač bio ministar vanjskih poslova Ante Trumbić.⁶

Trumbić je uspio sačuvati najveći dio Dalmacije, ali je 12. studenoga 1920. granica povučena tako da su Italiji pripali Istra izuzev Kastva, otoci Cres, Lošinj, Lastovo i Palagruža te grad Zadar sa susjednim poreznim općinama. U čl. 4. Rapalskoga ugovora priznata je potpuna sloboda i neovisnost Države Rijeke (do Prvoga svjetskog rata Rijeka je za Hrvatsku bila najvažnija luka). Obje strane obvezale su se da će taj riječki status vječno poštovati.⁷

Talijanski lideri, premijer Vittorio Emanuele Orlando i ministar vanjskih poslova Sidney Sonnino (nakon njih premijer Giovanni Giolitti i ministar Carlo Sforza), nastojali su ostvariti tzv. „povijesne“ i „strateške“ granice Italije. Ponavljali su da je Londonski pakt iz 1915. i dalje na snazi i da su saveznici dužni ispuniti obećanja u cijelosti.

Srećom, talijanskim zahtjevima usprotivio se američki predsjednik Woodrow Wilson. Doputovao je u Pariz kao nosilac ideja o samoodređenju naroda, pravdi i trajnome miru u svijetu. Dana 14. travnja 1919. objavio je Memorandum o konačnome rješenju „jadranskoga pitanja“ zalažući se za tzv. Wilsonovu liniju, jugoslavensko-talijansku granicu koja bi dijelila Istru na dva dijela. Zapadni dio pripao bi Italiji, istočni Jugoslaviji, a Rijeka bi bila međunarodna luka u jugoslavenskoj carinskoj zoni.

⁵ Radi lakšeg praćenja teksta, u nastavku ćemo rabiti termine „Jugoslavija“ i „jugoslavenski“.

⁶ U Beogradu su znali da će se Italiji morati prepustiti hrvatska i slovenska područja, pa su Trumbiću dali slobodne ruke da, kao Hrvat, na sebe uzme križ ustupaka. Htjelo se razbiti uvjerenje, pisao je Svetozar Pribičević u knjizi *Diktatura kralja Aleksandra* (1953.), da su Srbi žrtvovali brojne Hrvate i Slovence Italiji.

⁷ U knjizi *Ante Trumbić, Izabrani politički spisi* (Zagreb, 1998.), koju je priredio Ivo Petrinović, objavljen je govor ministra Trumbića u Općinskom kazalištu u Splitu 6. prosinca 1920. Trumbić je izložio tijek pregovora u Parizu i Rapallu, uvjeren da je u teškim uvjetima obavio dobar posao (pod stalnim francuskim i britanskim prijetnjama da će se, ako se ne postigne sporazum s Talijanima, Londonski ugovor iz 1915. u cjelini primijeniti, jer su Francuska i Velika Britanija „uz taj ugovor vezane svojom čašću i ne mogu od njega odstupiti“). Splićanima je govorio kako je Italija sjedila u Velikome vijeću pet vodećih velesila pobjedničkoga tabora koje je na mirovnoj konferenciji u Parizu odlučivalo o svim važnim pitanjima. Držala je pod

4. Nakon Rapalla talijansko je zalaženje u naš teritorij nastavljeno. Najprije je talijanski pjesnik D'Annunzio ušao u Rijeku 12. rujna 1920. sa skupinom avanturista. Potom je talijanski diktator Benito Mussolini 17. rujna 1923. poslao u Rijeku generala Giardina, koji je obavio faktičnu aneksiju Rijeke Italiji. Rimskim ugovorom od 27. siječnja 1924. između Kraljevine SHS (Jugoslavije) i Italije o statusu Rijeke samo je sankcionirano stvoreno stanje.

5. Rijeka je *de iure* vraćena matici Hrvatskoj (Jugoslaviji) nakon II. svjetskog rata na temelju mirovnog ugovora s Italijom iz 1947.

6. U II. svjetskom ratu Italija je, početkom travnja 1941., oružano nasrnula na Jugoslaviju i zajedno s Njemačkom (Bugarskom, Mađarskom) obavila njezino komadanje.

Nakon završetka toga rata u Europi, na Savezničkoj konferenciji „na vrhu“ u Potsdamu, u srpnju 1945., odlučeno je da sva važnija pitanja među pobjednicima, uključujući izradu nacrtu ugovora o miru s Bugarskom, Italijom, Mađarskom, Rumunjskom i Finskom, državama koje su u Europi ratovala na strani Njemačke (Jugoslavija nije bila u ratu s Rumunjskom i Finskom, s njima je samo bila prekinula diplomatske odnose), razmatra i uređuje *Vijeće ministara vanjskih poslova pet velikih sila* (dalje u tekstu: Vijeće ministara): Sjedinjenih Američkih Država, Velike Britanije, Francuske, Sovjetskog Saveza i Kine.⁸ U Moskvi je, u prosincu 1945., dogovoreno da se nacrti mirovnih ugovora razmotre na Konferenciji mira u Parizu, s tim da će konačne tekstove utvrditi Vijeće ministara. Zaključci s Mirovne konferencije imat će samo karakter preporuka.

7. Vijeće ministara gotovo deset i pol mjeseci pripremalo je nacрте mirovnih ugovora. Još na Konferenciji u Londonu, u rujnu 1945., bilo je dogovoreno da se granica između Jugoslavije i Italije povuče na osnovi *etničkoga načela*, pa je imenovana komisija stručnjaka iz SAD-a, Sovjetskoga Saveza, Velike Britanije i Francuske sa zadatkom da obiđe Julijsku Krajinu (pod tim nazivom razumijevalo se područje Trsta, Goriške i Gradiške, Istre s Cresom i Lošinjem, dijela Notranjske i Kanalske doline i Rijeke, tal. *Venetia Giulia*) i predloži granicu temeljenu na tome načelu.

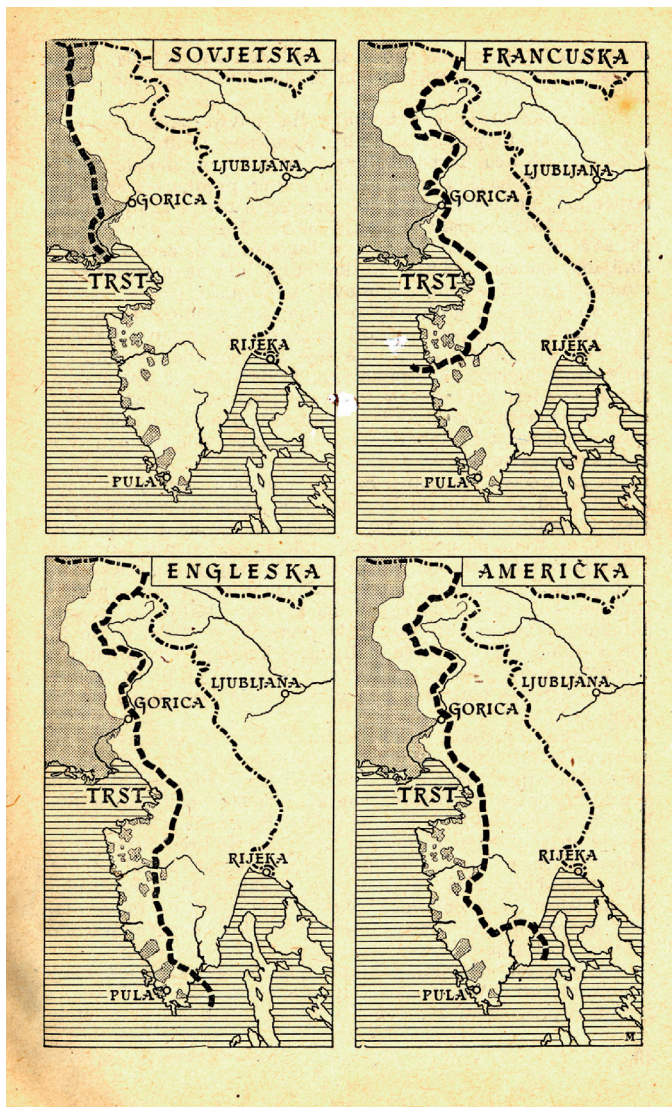
---

okupacijom dobar dio istočne jadranske obale (i preko onoga što joj je bilo obećano 1915. u Londonu) te uživala stalnu naklonost Francuske i Velike Britanije.

Dana 22. studenoga 1920. Trumbić je dao ostavku na položaj ministra vanjskih poslova, uvjeren da je rješenjem „jadranskoga pitanja“ svoj zadatak obavio. Umro je 18. studenoga 1938. duboko razočaran srbijanskom autokracijom i diktaturom u novostvorenoj jugoslavenskoj državi.

⁸ Bio je to izvorno prijedlog američkoga predsjednika Harryja Trumana. Sovjetski vođa J. V. Staljin prigovarao je što se Kina bavi pitanjima koja su ponajprije europska.

S obzirom na to da se stručnjaci u toj komisiji nisu mogli složiti s crtom razgraničenja, Vijeću su 23. travnja 1946. dana četiri prijedloga razgraničenja: sovjetski (prema nekim izvorima jugoslavenski), francuski, engleski i američki.

Prijedlozi razgraničenja između Jugoslavije i Italije podneseni Vijeću ministara 23. travnja 1946.
 Preneseno iz: V. Dedijer, *Pariska konferencija*, Zagreb, 1948., str. 47.

8. Jugoslavenski političar i publicist Vladimir Dedijer, sudionik Pariške konferencije, u knjizi *Pariska konferencija*⁹ navodi da su prema američkome prijedlogu Italiji bili ostavljeni dio slovenskoga primorja s Trstom te velik dio Istre. U Italiji bi ostalo, prema popisu iz 1910., 209.025 Slovenaca i Hrvata (rabio se termin: Jugoslaveni), a u Jugoslaviji 55.584 Talijana. Prema popisu iz 1945., u Italiji bi ostalo 277.965 Slovenaca i Hrvata, a u Jugoslaviji 46.584 Talijana.

Engleska crta razgraničenja bila je povučena nešto više na zapad. Prema popisu iz 1910., ostavljala je 188.457 Slovenaca i Hrvata u Italiji, a 83.911 Talijana u Jugoslaviji. Prema popisu iz 1945., te su brojke drukčije: 244.404 Slovenca i Hrvata ostala bi u Italiji, a u Jugoslaviji 49.823 Talijana.

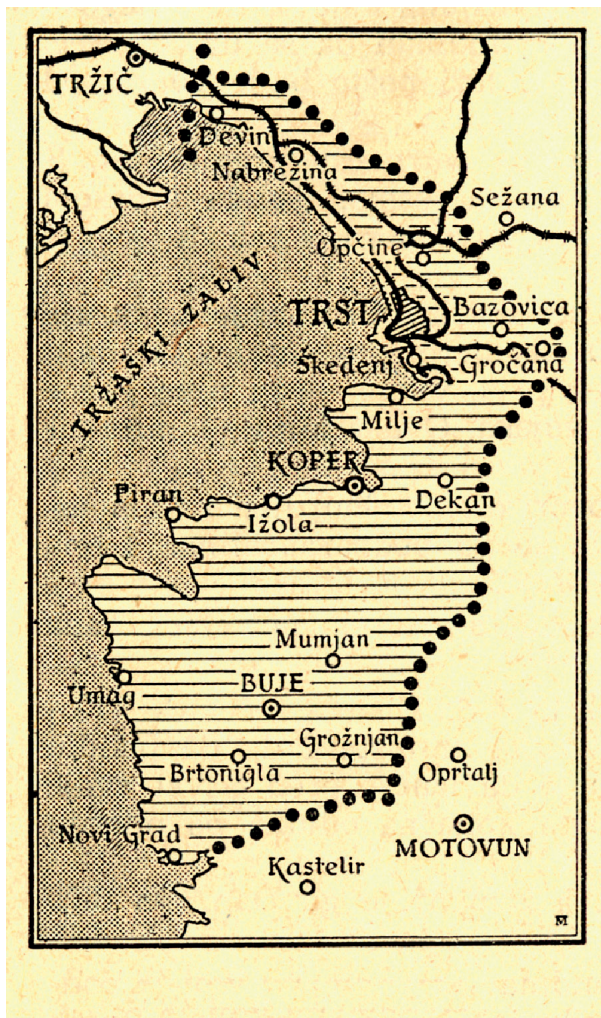
Sovjetska crta razgraničenja bila je najbliža etničkoj granici između Jugoslavije i Italije.

Amerikanci i Englezi svoje su prijedloge kasnije povukli i podržali francuski prijedlog, koji je za Jugoslaviju, od ta tri, bio najpogodniji.

Francuska crta razgraničenja ostavljala je Jugoslaviji veći dio Istre s Pulom, a Italiji, istočno od stare austrijsko-talijanske granice, Kanalsku dolinu, Benešku Sloveniju, Goricu, Trst i okolicu, lišavajući Sloveniju izlaska na more. Prema podacima francuskih stručnjaka, na području koje bi pripalo Italiji, prema popisu iz 1910., ostala bi 139.572 Slovenca i Hrvata, a u Jugoslaviji 130.973 Talijana. Prema popisu iz 1945., u Italiji bi ostalo 181.947 Slovenaca i Hrvata, a u Jugoslaviji 88.912 Talijana.

9. Na četvrtom zasjedanju u Parizu (13. lipnja – 12. srpnja) Vijeće ministara odlučilo se za jugoslavensko-talijansko razgraničenje na temelju načela „etničke ravnoteže“ umjesto poštivanja etničke granice. Trst i šira okolica bit će pretvoreni u međunarodni Slobodni Teritorij Trsta (STT), a Kanalska dolina, Beneška Slovenija, Gorica i Tržić ostavljeni Italiji. Imenovan je poseban Odbor radi izrade nacrtu statuta STT-a.

⁹ Zagreb, 1948.

Slobodni Teritorij Trsta

Preneseno iz: V. Dedijer, *Pariska konferencija*, Zagreb, 1948., str. 274.

10. Zamisao o organiziranju Trsta i okolice u Slobodni Teritorij Trsta izložio je kao „kompromis“ sredinom 1945., na sjednici Vijeća ministara u Parizu, francuski ministar vanjskih poslova Bidault. Kako je došlo do te zamisli?

11. Potkraj II. svjetskog rata Jugoslavenska je armija – 30. travnja i 1. svibnja 1945. – zaposjela Trst, dva dana prije negoli su u taj grad ušle britanske (novoze-

landske) snage. Među zapadnim saveznicima nastala je panika, jer je bila jasna jugoslavenska nakana da se na taj način prejudicira razgraničenje s Italijom i grad Trst pripoji Jugoslaviji. Zbog odbijanja vrhovnog zapovjednika Jugoslavenske armije i jugoslavenskog lidera Josipa Broza Tita da jugoslavenske snage u području Trsta stavi pod savezničko zapovjedništvo, ili da se iz Trsta povuče (već je 2. svibnja britanski general Harold Alexander, zapovjednik Savezničkih snaga Središnjega sredozemnog fronta, prema nalogu svoje Vlade, zahtijevao povlačenje jugoslavenskih snaga iz Trsta), umalo je došlo do oružanoga sukoba između anglo-američkih postrojbi i Jugoslavenske armije.

Britanski premijer Winston Churchill, u svojem memoarskom djelu *Second World War* (1964.)¹⁰, napisao je:

„Dok su se njemačke armije u Italiji povlačile, Titove snage su brzo nadirale u talijanski teritorij na sjeveroistoku. One su se nadale da će u tome području zauzeti krajeve na koje su polagale pravo, a posebno da će osvojiti Trst prije negoli stignu anglo-američke trupe. I Amerikanci i mi, ne samo što smo bili riješeni spriječiti svako određivanje granica na taj način prije mirovnog ugovora, nego smo namjeravali i da osiguramo Trst, s njegovom divnom lukom, kao važnu točku u snabdijevanju budućih okupacijskih zona u Austriji. Bili smo odlučni u tim pitanjima, pa je general Alexander, koji je u veljači posjetio Tita u Beogradu, bio ovlašten poduzeti potrebne korake radi ostvarenja toga stajališta.“

General Harold Alexander obavijestio je 1. svibnja Churchilla:

„Titove regularne snage se sad bore u Trstu i već su zaposjele najveći dio Istre. Sa svim sam siguran da on neće povući svoje trupe ako mu se to naredi, osim ako mu to Rusi kažu.

Ako mi Kombinirani odbor načelnika generalstožera naredi da, ako je potrebno, okupiram cijelu Julijsku Krajinu, svakako ćemo morati voditi borbu s Jugoslavenskom armijom, koja će imati barem moralnu podršku Rusa.“

Petoga svibnja Alexander je poslao brzojav Churchillu:

„Tito... se sad našao u daleko snažnijem vojnom položaju od onoga koji je predviđao kada sam bio u Beogradu, i želi to unovčiti. On se tada nadao da će ući u Trst kada ja budem konačno izašao iz njega. Sada se tu želi učvrstiti i dozvoliti mi samo pravo korištenja.“

¹⁰ Citati u nastavku jugoslavenskih, britanskih i sovjetskih vođa i vojnih zapovjednika su prema: Čerčil, Drugi svjetski rat, Beograd, I – VI, izd. Prosveta, Beograd (tom VI).

Sutradan je Churchill odgovorio:

„Vrlo sam zadovoljan što ste na vrijeme stigli u Trst, Goricu i Tržić (Monfalkone) da stavite nogu u vrata. Uz podršku Rusije, Tito će energično navaljivati, ali ja ne vjerujem da će se oni usuditi napasti vas u vašemu sadašnjem položaju. Ako ne možete postići neki zadovoljavajući sporazum s Titom, o tome pitanju će morati raspravljati vlade.“

Churchill je posebno naglasio sljedeće:

„Ne dolazi u obzir da pravite s njime ikakav sporazum o prisadinjenju Istre ili bilo kojega dijela predratne Italije njegovoj 'Novoj Jugoslaviji'. O sudbini toga dijela svijeta rješavat će se za mirovnim stolom, i Vi svakako treba da mu to stavite do znanja.“

Gotovo identično gledište imao je i američki predsjednik Harry Truman. Strahovao je da će Tito, ako uspije u Trstu, vjerojatno zahtijevati dijelove južne Austrije, Mađarske i Grčke, pa je inzistirao na Titovu povlačenju iz Trsta.

Ostvaren je snažan pritisak na Jugoslaviju. Churchill je obećao Alexanderu „svih osamnaest divizija“ za eventualnu konfrontaciju s Jugoslavenima. O stajalištima Amerikanaca napisao je:

„Gospodin Truman se 21. svibnja složio s tim da stvari ne možemo ostaviti onakve kakve su. Valja odbaciti Titov odgovor i odmah pojačati svoje trupe, tako da Jugoslaveni ne budu u nedoumici glede naših nakana. Predložio je da Eisenhower i Alexander prirede jednu demonstraciju naših snaga na kopnu i u zraku i da se pobrinu da do nje dođe istodobno s našim odbacivanjem Titovih zahtjeva. Predsjednik je smatrao da bi jedna masovna demonstracija osvijestila Tita, ali je sumnjao da se neprijateljstva, ako budu počela, mogu tretirati kao pogranični incidenti.“

Potrebno je kratko izložiti i reagiranja ondašnjega Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (Sovjetskoga Saveza, SSSR-a), koji se inače, na sastancima Vijeća ministara i na Mirovnoj konferenciji u Parizu, zalagao za pripajanje Julijske Krajine i Trsta Jugoslaviji.

U vrijeme teških i opasnih sučeljavanja Jugoslavije sa zapadnim saveznicima zbog Trsta i Istre Tito je bio najrigidniji i, rekao bih, najodaniji sljedbenik Moskve. Sovjetski lider Josif Visarionovič Staljin je, međutim, tek 21. lipnja 1945. uputio brzojav britanskome premijeru o „jugoslavenskome problemu“.

„Razgovori o Trstu su, izgleda, dospjeli na mrtvu točku usprkos činjenici da je jugoslavenska Vlada prihvatila prijedlog američke i britanske vlade u pogledu područja Istra – Trst“ – pisao je Staljin premijeru Churchillu. – „To se uglavnom može objasniti

činjenicom da predstavnici Savezničkoga zapovjedništva na Sredozemlju nisu voljni uzeti u obzir čak ni minimum želja Jugoslavena... U svojoj želji da ne pogoršavam stvari, dosad nisam u našoj prepisci ukazivao na ponašanje feldmaršala Alexandera, ali je sada vrijeme da naglasim da ne mogu prihvatiti oholi ton prema Jugoslavenima kojim se feldmaršal Alexander povremeno služio u tim razgovorima. Apsolutno je nedopustivo što je feldmaršal Alexander dopustio sebi da u jednoj službenoj i javnoj poruci uspoređuje maršala Tita s Hitlerom i Mussolinijem. Takvo uspoređivanje je neopravdano i uvredljivo za Jugoslavena.

Sovjetska Vlada također smatra neočekivanim ton ultimatumu u izjavi koju su anglo-američki predstavnici 1. lipnja uputili jugoslavenskoj Vladi. Kako je moguće da se takvim metodama postignu solidni i pozitivni rezultati?"

Staljin je na kraju brzog izražavanja izrazio nadu da će biti zadovoljeni legitimni jugoslavenski interesi u području Trsta i Istre, „pogotovo što su Jugoslaveni izašli saveznicima u glavnom pitanju do pola puta u susret“.

U odgovoru upućenom Staljinu 23. lipnja 1945. Churchill je Alexandera uzeo u zaštitu. Staljinu je spočitnuo:

„Naša zajednička ideja u Kremlju u listopadu (misli se na sastanak Churchill – Staljin u Moskvi, u listopadu 1944. – op. D. R.) sastojala se u tome da se jugoslavensko pitanje privodi rješenju na osnovi od oko 50:50 ruskog i britanskog utjecaja. Danas naš odnos u stvari više liči na 90:10, a mi smo čak i u onih jadrnih 10 posto bili izloženi silovitom pritisku od strane maršala Tita. Taj pritisak bio je tako silovit da su Sjedinjene Države i Vlada Njegovog Veličanstva morale staviti u pokret mnoge stotine tisuća vojnika da bi spriječile napadaj od strane maršala Tita.“

Zakašnjela intervencija Staljina očigledno nije ostavila dubok dojam u zapadnih saveznika. Uzgred, zbog svojih globalnih interesa, Sovjetski Savez nije podržao zahtjev Jugoslavije za pripojenje Koruške (u svađama 1948. Staljin je zamjerio Titu da ga je htio uvući u rat sa Zapadom zbog Trsta).

12. Suočena s britansko-američkim ultimatumom (snažnim i dobro naoružanim savezničkim postrojbama), Jugoslavenska armija povukla se iz Trsta, dijela Istre i Koruške. O tome je postignut dogovor na sastancima u Beogradu. Vojni sporazum između Privremene vlade Demokratske Federativne Jugoslavije i vlada Sjedinjenih Država i Velike Britanije o rješavanju problema Trsta, Slovenskoga primorja i Istre potpisan je 9. lipnja 1945. Sporni dio u zapadnoj Istri, grubo govoreći od Devina (zapadno od Trsta) do Novigrada, do rijeke Mirne, bio je podijeljen: u Zoni A, na području grada Trsta (od Devina), vojnu upravu ostvarivat će tri savez-

ničke velevlasti, SAD, Velika Britanija i Francuska, a u Zoni B, južno od Trsta do Novigrada, Jugoslavenska armija.

U području te dvije zone valjalo je utemeljiti Slobodni Teritorij Trsta.

13. Konferencija o miru otvorena je 19. srpnja 1946. u Parizu, u Luksemburškoj palači na lijevoj obali Seine. Na Konferenciji su punopravno sudjelovale zemlje koje su vojnim angažiranjem ili suradnjom pridonijele porazu sila Osovine: Australija, Belgija, Bjelorusija (u sastavu SSSR-a), Brazil, Čehoslovačka, Etiopija, Francuska, Grčka, Indija, Jugoslavija, Južnoafrički Savez, Kanada, Kina, Nizozemska, Norveška, Novi Zeland, Poljska, SAD, SSSR, Ukrajina (u sastavu SSSR-a) i Velika Britanija. Predstavnici država koje su izjavile da žele sudjelovati u pregovorima o mirovnim ugovorima sa saveznicima Njemačke (Meksika, Kuba, Egipat, Irana, Iraka i Albanije) mogli su na Konferenciji izložiti stajališta svojih vlada.

14. Pariška Mirovna konferencija trajala je do 16. listopada 1946. Rasprave o mirovnim ugovorima započele su dva tjedna nakon otvaranja, jer se izaslanstva nisu mogla složiti oko poslovnika. Nacrta mirovnih ugovora najprije su se razmatrali u odborima, među kojima je najvažniji bio Odbor za teritorijalno-politička pitanja vezana uz Italiju, a potom u plenumu Konferencije. Središnje teme bile su razgraničenje Italije s Jugoslavijom i nacrt statuta Slobodnog Teritorija Trsta (STT-a). Na nacрте tih dvaju dokumenata bilo je podneseno 79 amandmana, što je više od trećine svih amandmana podnesenih ostalim odborima.

Rekli smo već da je Vijeće ministara bilo usvojilo francuski prijedlog jugoslavensko-talijanskoga razgraničenja, tzv. francusku crtu, i osnivanje STT-a. Protiv takva prijedloga bila su podnesena četiri amandmana: jugoslavenski, bjeloruski, južnoafrički i brazilski.

Jugoslavija nije prihvaćala prijedlog Vijeća ministara o jugoslavensko-talijanskoj granici, zapravo francuski prijedlog, a ni prijedlog o granici između Jugoslavije i STT-a, jer su grubo narušavali primjenu etničkoga načela. Edvard Kardelj, potpredsjednik jugoslavenske Vlade koji je bio na čelu jugoslavenskoga izaslanstva, upozorio je da bi usvajanjem francuske crte razgraničenja u Jugoslaviji ostalo oko 90 tisuća Talijana, a u graničnim predjelima Italije 200 tisuća Slovenaca i Hrvata (Jugoslavena), ne računajući one u unutrašnjosti Italije. Stoga je jugoslavensko izaslanstvo ponovno predlagalo staru austrijsko-talijansku granicu modificiranu na temelju etničkoga kriterija (zahtjev da se Jugoslaviji priključi područje Trsta s okolicom već je bio odbijen u Vijeću ministara, pa je Jugoslavija pristala na internacionalizaciju Trsta u realnoj uniji s Jugoslavijom).

Izaslanstvo Bjelorusije predlagalo je granicu zapadno od francuske crte, osim u području Kanalske doline, koju je ostavljalo Italiji. Jugoslaviji bi pripali dio Be-

neške Slovenije, Gorica i koridor između Trsta i Tržića (grad Tržić bio je ostavljen Italiji), a granica STT-a protezala bi se od Kontorela do Lazareta.

Brazilsko i južnoafričko izaslanstvo predlagalo je granicu istočno od francuske crte, inspirirano „Wilsonovom crtom“ iz 1919., a čini se i zaključcima Roosevelta, Staljina i Churchilla na Konferenciji u Teheranu 28. studenog 1943.

15. Rasprava o amandmanima na nacрте Vijeća ministara počela je 1. rujna 1946., a završila 20. rujna. Jugoslavenski amandman odbijen je s 13 : 5 glasova (Belgija i Etiopija su se suzdržale), a bjeloruski također s 13 : 5 glasova (Jugoslavija se suzdržala, a Etiopija je glasovala za njega). Južnoafrički amandman odbačen je s 12 : 6 glasova (u njegovu su korist glasovali Australija, Brazil, Kanada, Novi Zeland, Nizozemska i Južna Afrika, dok su se Belgija i Kina suzdržale od glasovanja), a nije prošao ni amandman Brazila.

U Odboru za teritorijalno-politička pitanja vezana uz Italiju 28. rujna 1946. bio je usvojen jedino prijedlog Vijeća ministara, tzv. francuska crta razgraničenja, s 12 glasova prema 5, uz tri suzdržana glasa.

Nakon glasovanja Kardelj je izjavio da Jugoslavija neće potpisati ugovor o miru s Italijom ako se bude temeljio na francuskome prijedlogu. Rekao je:

„Jugoslavenskoj delegaciji ne ostaje ništa drugo, nego da u ime jugoslavenske vlade potpuno opravdano izjavi da ona neće potpisati ugovor o miru s Italijom, ako se taj ugovor bude zasnivao na rješenju koje je ovdje danas doneseno, i da Jugoslavija neće povući svoju vojsku iz sjevernoga dijela Istre. Jugoslavenska delegacija smatra da ugovor o miru s Italijom ne treba zasnivati na diktatu prema Jugoslaviji, nego na prijateljskim odnosima i uzajamnom razumijevanju među saveznicima. Ako se to ne postigne, onda će i ugovor o miru s Italijom ostati besplodan i stvorit će se loš presedan za buduće odnose među državama.“

16. O svim prijedlozima koji su usvojeni u odborima raspravljalo se potom u plenumu Konferencije. Nakraju su izglasani nacrti ugovora o miru, među njima ugovora o miru s Italijom, odredbe o jugoslavensko-talijanskoj granici, Statutu i granicama STT-a, onako kako ih je predložilo Vijeće ministara četiri zapadne velesile (Kina nije sudjelovala u radu Vijeća).

17. Nezadovoljno glasanjem, jugoslavensko izaslanstvo u znak prosvjeda nije prisustvovalo plenarnoj sjednici Konferencije u noći između 9. i 10. listopada 1946. Upućeno je pismo predsjedniku Konferencije u kojemu je istaknuto da Jugoslavija neće potpisati Ugovor o miru s Italijom „ako glavne odredbe koje pogađaju životne interese Jugoslavije ne budu izmijenjene“.

Pariška Konferencija zaključena je 16. listopada 1946. nakon osamdeset jednog dana rada.

18. Nakon Mirovne konferencije u Parizu Vijeće ministara je na zasjedanjima u New Yorku, od 4. studenoga do 12. prosinca 1946., utvrdilo konačne tekstove ugovorā o miru, uključujući Ugovor s Italijom. U Statutu STT-a izmijenjen je sustav privremene uprave, smanjene su nadležnosti guvernera, nađena je formula da na području STT-a (zapravo u zonama A i B) ostane pet tisuća jugoslavenskih vojnika, zajedno s pet tisuća američkih i pet tisuća britanskih, zatim su Jugoslaviji povećane reparacije sa stotinu na stotinu dvadeset pet milijuna dolara, dodijeljene su reparacije Albaniji i sl.

19. Ugovor o miru s Italijom potpisan je 10. veljače 1947. u Parizu.¹¹ U ime Jugoslavije Ugovor je potpisao ministar vanjskih poslova Stanoje Simić. Uz potpis je priložio izjavu da se Jugoslavija ne odriče svojih prava na etničku granicu. Na temelju toga Ugovora, među ostalim, Italija je dijelove ratnih i drugih stečevina vratila Jugoslaviji (gotovo čitavu Istru, Rijeku, Cres, Lošinj, dio slovenskoga primorja, Zadar, Lastovo, Palagružu) i Grčkoj (otoke Dodekanez) te se odrekla svojih afričkih posjeda.

20. Odredbe o razgraničenju Jugoslavije i Italije i osnivanju STT-a u Mirovnome ugovoru s Italijom iz 1947. u osnovi su plod konfrontacija između zapadnih saveznika i Sovjetskoga Saveza u prvim godinama nakon II. svjetskog rata, koje su jasno upućivale na stvaranje duge hladnoratovske ere. Zapadni saveznici nisu bili naklonjeni Jugoslaviji, jer je Jugoslavija u vrijeme Pariške mirovne konferencije imala rigidan komunistički (boljševički) sustav te je svrstavana među najvjernije sovjetske satelite. Na zapadne su saveznike ostavljali odbojan dojam surovi poslijeratni revolucionarni revanšizam u Jugoslaviji, egzekucije „narodnih neprijatelja“ i „kolone smrti“, ukidanje političkih stranaka i stvaranje „partijske države“, namješteni izbori, netolerantnost prema Katoličkoj crkvi i suđenje kardinalu Stepincu u listopadu 1946. Britanci su negodovali zbog egzekucije četničkoga vođe generala Draže Mihajlovića, Amerikanci zbog rušenja dvaju američkih zrakoplova iznad Jugoslavije koji su letjeli iz Beča u Udine u kolovozu 1946., a svi zajedno zbog obilnog pomaganja oružjem prosovjetskoga partizanskog pokreta u Grčkoj i dr. Prilike su se nakon 1948. izmijenile, pa je konačna jugoslavensko-talijanska granica, potvrđena 1954., zapravo kompromis – prije svega između velikih sila – nastao iz različitih povijesnih, političkih, ideoloških i vojnih okolnosti.

¹¹ Tekst je objavljen u: Službeni list FNRJ, br 74/1947.

21. Čitava drama oko povlačenja definitivne jugoslavensko-talijanske granice potvrdila je neke stare pouke. U razrješavanju važnih međunarodnih pitanja brojnih zemalja, posebice malih i srednjih, važni su interesi, stajališta i utjecaji svjetskih velesila. Valja ih uvijek imati na umu. Istodobno, izuzetno je važan i odlučan stav naroda i države o čijoj se sudbini odlučuje.¹² Konačno, jugoslavensko-talijansko razgraničenje 1954. bilo je, prema mojemu mišljenju, povoljno za Jugoslaviju, iako nisu ostvareni jugoslavenski maksimalistički zahtjevi. Valja imati na umu u kakvim se prilikama Jugoslavija tada nalazila. U jednome trenutku, u pregovorima tijekom pedesetih godina, pritisnuta sa svih strana, ostavljala je Italiji ne samo Trst, nego i Kopar. Samo načelno i odlučno držanje jugoslavenskoga državnog vrha omogućilo je očuvanje maksimalno mogućega teritorija (nakon sukoba Tita i Staljina 1948. bez potpore SSSR-a). Naposlijetku, valja imati na umu i to da je Mirovnim ugovorom s Italijom iz 1947. maticama, Sloveniji i Hrvatskoj (u ono doba Jugoslaviji), vraćen teritorij od oko 7 tisuća četvornih kilometara s oko 470 tisuća stanovnika.

22. Odredbe o granicama sadržane su u prvome dijelu Mirovnoga ugovora s Italijom.

U čl. 1. određeno je da će granice Italije biti onakve kakve su bile 1. siječnja 1938., ne računajući promjene granica prema Francuskoj, Jugoslaviji i Slobodnom Teritoriju Trsta. U čl. 3. potanko je određena granica s Jugoslavijom, a u čl. 4. granica sa Slobodnim Teritorijem Trsta.

Prema članku 21. Mirovnog ugovora s Italijom, teritorijalnu cjelovitost i neovisnost STT-a jamčilo je Vijeće sigurnosti UN-a. Nakon prestanka talijanske suverenosti na tome području i stupanja na snagu Mirovnog ugovora, Vijeće sigurnosti UN-a je, primjerice, bilo dužno postaviti guvernera koji nije državljanin Jugoslavije ni Italije. Budući da se nije mogla dobiti suglasnost tih dviju država glede predloženih kandidata, guverner nikada nije postavljen (jugoslavenska i talijanska vlada obavijestile su Vijeće sigurnosti UN-a 15. siječnja 1948. da se nisu složile o rješenju Tršćanskoga pitanja, tj. o izboru guvernera STT-a).

¹² Dokazivanju prevlasti hrvatskoga i slovenskoga pučanstva u Istri, primjerice, znatno su pridonijeli crkveni statistički podatci o stanovništvu u Istri objavljeni u ožujku 1948. (osobite zasluge u prikupljanju i obradi podataka imala je skupina istarskih svećenika predvođena Božom Milanovićem). Za Parišku mirovnu konferenciju skupina hrvatskih intelektualaca priredila je na francuskome jeziku zbirku dokumenata *Cadastre National de l'Istrie (d'après le Recensement du 1er Octobre 1945)*, prema kojima je u Istri (osim u gradu Puli) živjelo 62,22% obitelji hrvatskoga i slovenskog podrijetla (26,28% talijanskog podrijetla). Zbirku su priredili hrvatski intelektualci u Jadranskome institutu u Sušaku Josip Roglić (koordinator), R. Maixner, L. Čermelja, M. Gržetić, I. Pucić, P. Skok i M. Deanović.

23. Nakon dramatičnih događaja, osobito 1953., skoro je izbio oružani sukob između Jugoslavije i Italije zbog Trsta. SAD, Velika Britanija i Francuska objavili su 10. listopada 1953. da će iz Zone A povući svoje trupe i područje Zone predati na upravljanje Italiji, pa je Jugoslavija obavila mobilizaciju. Oko 50 tisuća vojnih obveznika bilo je uvojačeno i upućeno prema granici s Italijom. U govoru u Leskovcu 10. listopada 1953. Tito je izjavio da će Jugoslavija ulazak talijanskih oružanih postrojbi u Zonu A smatrati napadom na Jugoslaviju! Rat, ipak, nije izbio, jer su predstavnici Jugoslavije, Italije, Velike Britanije i SAD-a na Konferenciji u Londonu 5. listopada 1954. potpisali Londonski memorandum kojim je Trst, odnosno Zona A (oko 290 tisuća žitelja), dodijeljena Italiji, a Zona B, područje južno od Trsta do Novigrada (s manjim dijelom Zone A, ukupno oko 70 tisuća stanovnika), Jugoslaviji. Londonski memorandum kasnije je priznao i Sovjetski Savez.

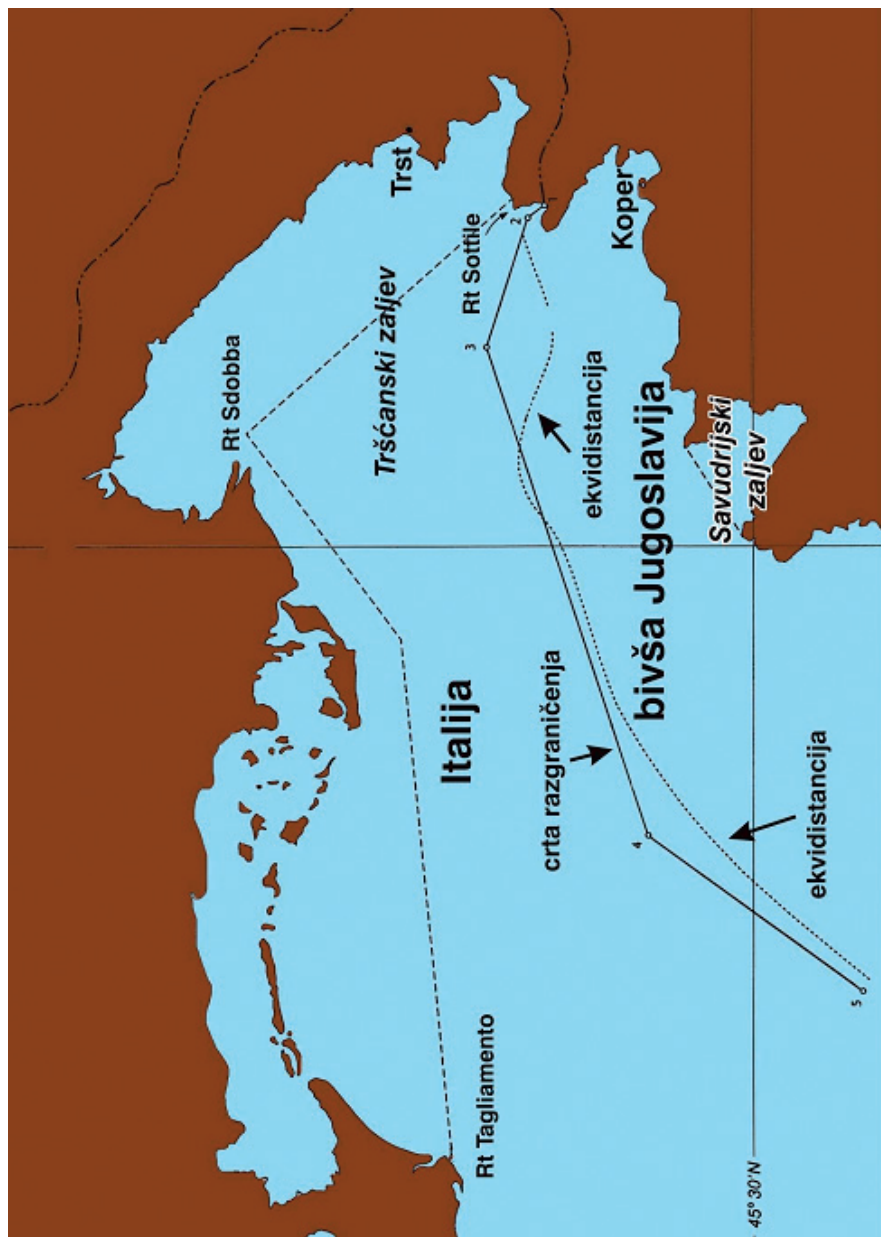
24. Mirovni ugovor s Italijom stupio je na snagu 15. rujna 1947. nakon što su ga ratificirale i pohranile ratifikacijske isprave četiri države: Francuska, Sovjetski Savez, SAD i Velika Britanija.¹³ Jugoslavija je pohranila ratifikacijske isprave u pismonožari Vlade Republike Francuske 4. rujna 1947. Na temelju sukcesije, Ugovor je danas na snazi između Republike Hrvatske i Talijanske Republike, jednako kao i Londonski memorandum iz 1954.

Dva ugovora koja su također danas na snazi utvrdila su državne granice između ondašnje Jugoslavije i Italije na moru. Godine 1968. potpisan je Ugovor o razgraničenju epikontinentnog pojasa, tj. morskoga dna i njegova podzemlja u Jadranu (more iznad toga podmorja nije obuhvaćeno tim pravnim režimom), koji, na temelju sukcesije, danas obvezuje Hrvatsku i Crnu Goru.¹⁴ K tomu, 1975. Osimskim sporazumima utvrđena je granica između hrvatskoga i talijanskoga teritorijalnoga mora u Tršćanskome zaljevu.¹⁵ Ta relativno kratka crta morskoga razgraničenja jedino je mjesto na kojemu se danas izravno dodiruju suverena državna područja Hrvatske i Italije. Osimski ugovor, u dijelu o razgraničenju na moru, danas obvezuje Hrvatsku, Italiju i Sloveniju. Ostalo je još razgraničiti hrvatski gospodarski pojas Republike Hrvatske (Zaštićeni ekološko-ribolovni pojas, krat. ZERP) s ekološkom zonom Italije te arheološku zonu Italije s morem pod vlašću Hrvatske (gospodarskim pojasom i vanjskim pojasom Hrvatske, ako takav pojas Hrvatska proglasi).

¹³ Italija je, u znak sjećanja na 10. veljače 1947. i na Talijane koji su stradali nakon kapitulacije Italije u područjima Jugoslavije, službeno proglasila *Dan sjećanja*.

¹⁴ Ugovor je stupio na snagu 21. siječnja 1970. Službeni list SFRJ, Dodatak: Međunarodni ugovori, br. 28/1970. Popisi koordinata usklađeni su hrvatsko-talijanskim sporazumom postignutim razmjenom nota (stupio je na snagu 2. kolovoza 2005.).

¹⁵ Ratifikacijske isprave razmijenjene su u Beogradu 2. travnja 1977. Službeni list SFRJ, Dodatak: Međunarodni ugovori, br. 1/1977.

Morska granica između Jugoslavije i Italije u Tršćanskom zaljevu na temelju Osimskih sporazuma potpisanih 1975.

Temeljem sukcesije, tu su granicu naslijedile Republika Hrvatska i Republika Slovenija.

Davorin Rudolf

The Historical Course of the Establishment of the State Border between the Republic of Croatia and the Republic of Italy

Summary

The historical course of the establishment of the state border at sea between the Republic of Croatia (first as a part of the former Yugoslavia) and the Republic of Italy is presented. Croatia shares no state border on land with Italy. The course of negotiations regarding the Yugoslav-Italian border, held at the Paris Peace Conference 1919–1920 and in Rapallo in 1920, is described in detail. The delegation of the newly founded Yugoslav state demanded the historical territory taken over by the State of Slovenes, Croats and Serbs on 29 October 1918, while Italy demanded the territory it had been promised by the secret London Treaty of 1915. Both parties rejected the proposal of the American President Wilson regarding the division of Istria. The author dedicates special attention to the negotiations in Rapallo and the role of the Croat Ante Trumbić, first Yugoslav Minister of Foreign Affairs. Analysed are the negotiations that took place at the Peace Conference in Paris in 1946 and the work of the Council of Ministers of Foreign Affairs of the USA, France, Great Britain and the USSR. Pursuant to the Peace Treaty with Italy, signed in Paris on 10 February 1947, Italy was obliged to return to Yugoslavia almost the entire territory won by war and otherwise. The city of Trieste and its surroundings were included into the Free Territory of Trieste, a mini-state sui generis, demilitarised and neutralised. The Free Territory of Trieste has however never come to be; the London Memorandum of 1954 has finally resolved the controversial territorial issues between Yugoslavia and Italy. In the final part, the sea borders between the two states are presented: the direct state border in the Trieste Bay territorial sea, and the border between the epicontinental belts of Croatia and Italy (which Croatia succeeded after the collapse of former Yugoslavia).

Keywords: Croatia; Yugoslavia; Italy; borders; Paris Peace Conferences 1919–1920 and 1946; Peace Treaty; Trieste.